

Розділ 2

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

УДК 334(075.4)

Г. Я. Аніловська,
І. С. Козій

ТЕНДЕНЦІЇ СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Виконано такі основні етапи: оцінка існуючої структури української економіки, узагальнення і аналіз структурних змін у 2001–2015 роках, виявлення основних тенденцій структурних змін і на їхній основі формування базових проблем модернізації економіки України.

Визначено, що основними причинами структурних змін економіки є: науково-технічний і соціальний прогрес; зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури; соціально-політична ситуація в державі; демографічні й екологічні чинники. Узагальнено й аргументовано, що економічна динаміка характеризується показниками продуктивності праці, капіталоозброєності, капітало-віддачі, нормою прибутку, долею елементів у структурі капіталу та іншими. Доведено, що для планування динаміки розвитку особливо важливим є визначення джерел економічного зростання та що у всіх теоріях економічного зростання головним є ідентифікація факторів, які визначають темпи зростання економіки країни.

Ключові слова: *структура економіки, структурні зміни, моделі економічного зростання, індикатори економічного зростання, індикатори структурних змін.*

Постановка проблеми. Структура економіки визначається множиною галузей, які її формують, а також пропорціями між елементами національного багатства.

Якщо елементами національного багатства визначено природний капітал, фізичний капітал і людський капітал, то орієнтиром повинно бути співвідношення між ними 20%, 15% і 65%.

Таке співвідношення є характерним для розвинутих країн Заходу [1, с. 6].

Питання полягає в тому, чи існують певні специфічні особливості економіки України, які визначають інше співвідношення між елементами національного багатства, чи все ж структурна політика держави повинна орієнтуватись на вказане співвідношення.

Важливість цього питання визначається також тим, що пропорції між елементами національного багатства визначають пропорції та ефективність різних сфер господарської діяльності, фактично ефективність всіх складових загальної структури економічної системи держави.

Стан дослідження. Дослідженню проблем структури економіки та структурних змін у ній присвячені наукові здобутки багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема А. Гальчинського, В. Геєця, М. Герасимчука, Б. Данилишина, І. Лукінова, Е. Балацького, С. Глазьєва, Е. Горбунова, О. Сухарева та інших. Зачинателями дослідження проблем структурної будови економіки та їх змін є відомі західні економісти – А. Вагнер, Дж. Гелбрейт, Л. Ерхард, В. Леонт'єв, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Р. Солоу, Й. Шумпетер та інші. І якщо теоретичні аспекти цієї проблеми є достатньою мірою опрацьовані, то їхнє практичне застосування до окремих економік потребує подальших досліджень.

Метою статті є аналіз тенденцій структурних змін в економіці України. Логіка побудови цієї статті передбачає виконання таких основних етапів: оцінку існуючої структури української економіки, узагальнення і аналіз структурних змін у 2001–2015 роках, виявлення основних тенденцій структурних змін і на їхній основі формування базових проблем модернізації економіки України.

Виклад основних положень. Основою стійкого розвитку національної економіки є забезпечення певних пропорцій між елементами її структури. Ці пропорції формуються під впливом рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. В економіці, яка розвивається, стійкість пропорцій є відносною.

Оскільки метою статті є дослідження структурних змін в економіці, необхідним є визначення поняття економічної структури, на якому буде ґрунтуватися дослідження. Літературні джерела свідчать про наявність різних підходів до його трактування. Ми розглядаємо структуру економіки як сукупність міжгалузевих і внутрішньогалузевих пропорцій, а також відтворювальні, соціальні й територіальні пропорції.

Основними причинами структурних змін економіки є: науково-технічний і соціальний прогрес; зміни зовнішньоекономічної кон'юнктури; соціально-політична ситуація в державі; демографічні й екологічні чинники.

Ефективність структурних змін в економіці значною мірою визначається, по-перше, правильним вибором пріоритетів, по-друге, впливом на них держави.

Державна підтримка перспективних напрямів економічної діяльності є не лише стимулом їхнього розвитку, але й забезпечує зменшення їх негативних виявів, таких як ліквідація недієздатних або непотрібних сегментів господарюючих систем, збільшення кількості безробітних і інші.

Вимірювання структурних зрушень і структурних криз є самостійною науковою проблемою. Її вирішенню присвячені наукові праці багатьох вчених. Їхні результати можна узагальнити так: економічна динаміка характеризується показниками продуктивності праці, капіталоозброєності, капіталовіддачі, нормою прибутку, долею елементів в структурі капіталу і іншими.

Для планування динаміки розвитку особливо важливим питанням є визначення джерел економічного зростання. Фактично у всіх теоріях економічного зростання головним є ідентифікація чинників, які визначають темпи зростання економіки країни.

Аналіз основних тенденцій структурних змін в економіці України має таку послідовність:

етап 1: аналіз сучасних методик планування і управління структурними змінами економіки;

етап 2: дослідження структурних і макроекономічних параметрів економіки України, аналіз тенденцій змін основних базових макроекономічних індикаторів, показників розвитку галузей, соціальних індикаторів, показників, які характеризують експортно-імпорتنі операції та розвиток науки;

етап 3: оцінка структурних зрушень в економіці України.

Враховуючи значний обсяг інформації, яка підлягає опрацюванню для отримання результатів і формування висновків, у статті представимо результати виконання першого та другого етапів дослідження. Сформовані за його результатами узагальнення і пропозиції будуть слугувати для визначення структурних змін в економіці держави, а також для розрахунку їх ефективності і будуть подані у подальших наукових працях.

Етап 1: аналіз сучасних методик прогнозування економічного зростання наведено в таблиці.

Основні методики визначення економічного росту

Автори методики	Зміст методики	Характеристика
1	2	3
П. Дуглас, Н. Кобб	$Y = A * L^e * K^{1-e}$	Y – обсяг виробництва; e – степеневий коефіцієнт, який залежить від граничної продуктивності; L – праця; K – капітал; A – пропорційності.
Я. Тінберген	Базова теорія економічної політики, яка за допомогою економічних моделей обґрунтовує необхідність формування урядом оптимальної макроекономічної програми, основою якої є стабільність кількісних взаємозв'язків цільових показників і політичних інструментів.	Макроекономічні моделі вченого мали широке практичне застосування у процесі розробки національного бюджету і економічного планування.
Р. Солоу	$Q = T \cdot F(K, L)$	Базова модель де Q – випуск продукції, K – основний капітал, L – заробітна плата (вкладений капітал), T – рівень розвитку технологій Модифікація виробничої функції Кобба-Дугласа введенням фактора – рівень розвитку технологій. Припущення: зміна технології призводить до однакового збільшення K і L. Складний математичний вираз з використанням диференціальних рівнянь. Використовують такі показники: обсяг виробленого продукту на одного зайнятого, обсяг заощаджень і нового капіталу на одного зайнятого, обсяг капіталу, необхідного для оснащення нових трудових ресурсів.

С. Кузнец	Загальна теорія економічного зростання повинна давати пояснення: механізмів розвитку передових промислових країн, причин відставання інших країн (країн з ринковою економікою, плановою економікою, розвинутих, тих, що розвиваються), впливу на економічне зростання зовнішньоекономічного середовища.	Сутність історично обґрунтованої теорії економічного зростання: зростання агрегованого продукту країни обов'язково передбачає зміни в економічній структурі: структурі випуску, галузевій і професійній структурі зайнятості, розподіл на зайнятість в сім'ї і ринкову діяльність, структурі доходів з боку факторів виробництва, чисельність, віковий склад і територіальний розподіл населення, міжнародні потоки товарів, капіталу, робочої сили і знань, організація промисловості та державне регулювання економіки.
Н. Калдор, Л. Пазинетті, Дж. Робінсон	Односекторна модель Н. Калдора $P+W=C+I$ $C = (1-s)P + W$ $P = \frac{I}{S}$ Норма прибутку $\frac{P}{K} = \frac{1}{S} \frac{I}{K}$	У рівноважному стані сума доходів (заробітна плата і прибуток) дорівнюють сумі споживчих витрат і заощаджень. Робиться припущення, що вся заробітна плата споживається, а з прибутку здійснюються деякі заощадження, що дорівнюють sP , де s – норма заощаджень. I/K – темп економічного зростання для ситуації рівноважного росту Включення в модель рівноважного зростання таких чинників: розподіл національного доходу між прибутком і заробітною платою, недосконалої конкуренції, інфляції, розподіл продукту на споживчі та виробничі блага.
Р. Харрод	$N = K * C$	N – темп приросту національного доходу; K – обсяг нагромаджень, поділений на приріст національного доходу; C – доля заощаджень в національному доході.
	$P * K_n = C$	P – необхідний темп росту, який би забезпечував рівновагу в економіці; K_n – величина капіталу, необхідна для створення 1% приросту національного доходу; C – доля заощаджень в національному доході.

<p>О. С. Сухарев, С. А. Логвинов [1, с. 49].</p>	<p>$Y=D_1T+D_2K+D_3P+A$</p>	<p>Y – темп приросту сукупного продукту; D₁, D₂, D₃ – відповідно доля праці, капіталу і природних ресурсів в сукупному продукті; T, K, P – відповідно, темпи приросту затрат праці, капіталу і природних ресурсів; A – темп науково-технічного прогресу.</p>
	<p>Система балансових моделей економіки</p>	<p>Взаємопов'язана сукупність балансових таблиць, які відображають процес розширеного відтворення, і охоплює баланси: виробництва, споживання і заощадження суспільного продукту; виробництва, розподілу, перерозподілу і кінцевого поживання національного доходу; ВВП у структурі формування доходів і його остаточного використання; національного багатства; фінансових ресурсів; трудових ресурсів.</p>
	<p>Міжгалузевий баланс</p>	<p>Міжгалузевий баланс є частиною системи національних рахунків. Деталізує рахунки товарів і послуг, виробництва та утворення доходів і відображає процеси, які відбуваються в економіці; дає змогу системно обчислювати основні показники системи національних рахунків та аналізувати взаємозв'язки між галузями економіки; виявляти найважливіші економічні пропорції; вивчати структурні зрушення і особливості ціноутворення в економіці.</p>
	<p>Система національних рахунків</p>	<p>Макростатична модель економіки, яка ґрунтується на балансовому методі і є національним обліком, який на макрорівні формує множину показників, що характеризують: результати економічної діяльності, структуру економіки, господарські операції, наявні ресурси і їх використання.</p>

Інтенсивність структурних змін, обумовлена структурними зрушеннями, може бути визначена показником, запропонованим Економічною комісією ООН для Європи (ЕКЄ). Цей показник становить середньо-пропорційне щорічних змін долі швидко зростаючих галузей у продукції, зайнятості й основному капіталі. Математичний запис цього показника такий:

$$I = \sum_{i=1}^q \frac{[S(i, t) - S(i, 0)]}{qT},$$

де $S(i, t)$ – доля i -ої галузі в продукції, зайнятості або капіталі в момент t ; $0, t$ – початок і кінець досліджуваного періоду; T – тривалість періоду часу; q – кількість галузей, які збільшили свою долю.

Етап 2: дослідження структурних і макроекономічних параметрів економіки України, аналіз тенденцій змін основних макроекономічних індикаторів, показників розвитку галузей, соціальних індикаторів, показників, які характеризують експортно-імпорتنі операції та розвиток науки.

Економічний розвиток України у період 2010–2015 років характеризувався позитивною динамікою ВВП (рис. 1, 2).

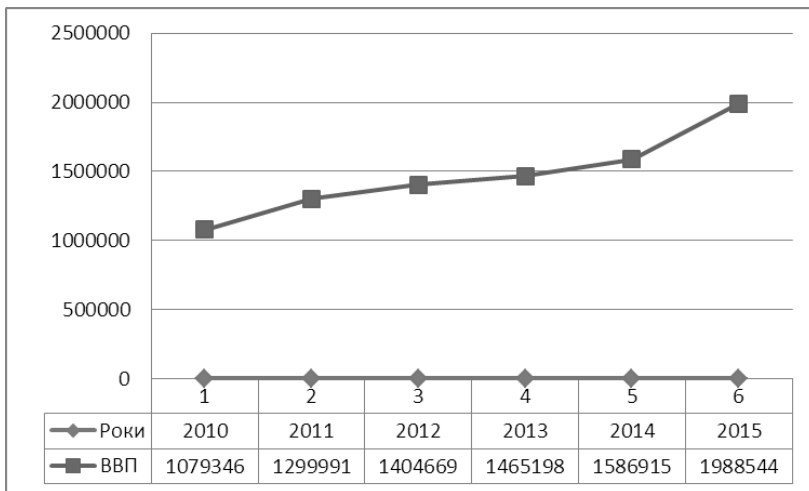

Рис. 1. Валовий внутрішній продукт за 2010–2015 роки (у фактичних цінах, млрд грн)

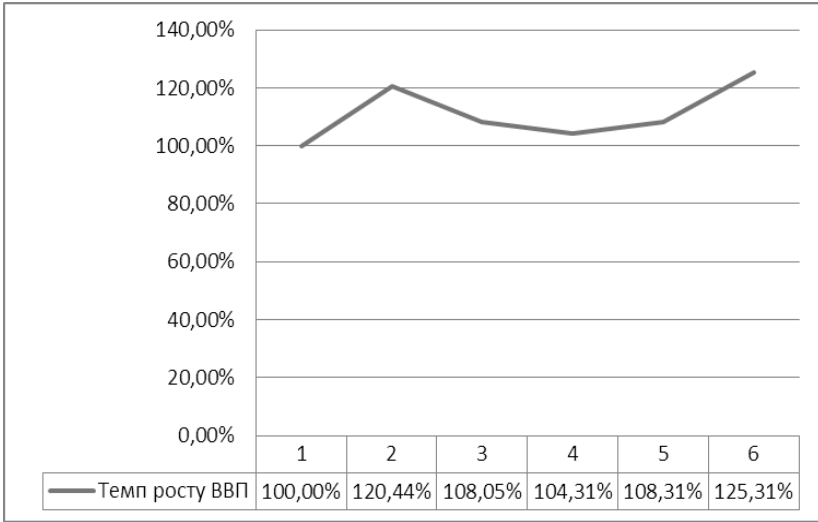

Рис. 2. Темпи росту ВВП у 2010–2015 роках, %

Динаміка ВВП (зростання і спад) має свою причину низку чинників, зміна яких і пояснює ці тенденції. Такими основними факторами визначено: бюджет держави і величину його дефіциту (рис. 3, 4), зайнятість населення (див. рис. 5–8), інвестиції в економіку (див. рис. 9).

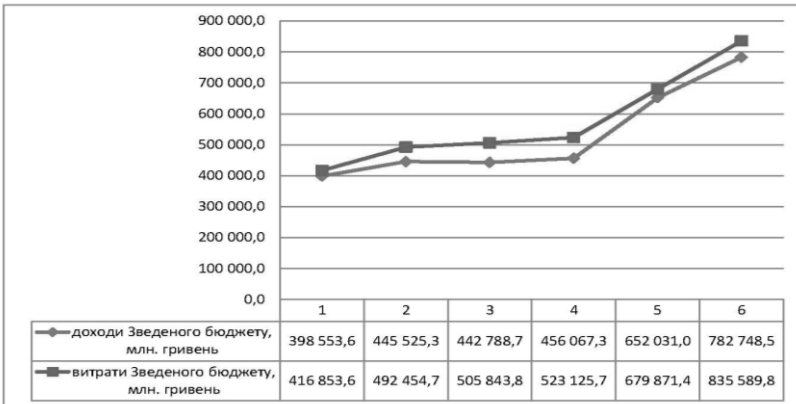
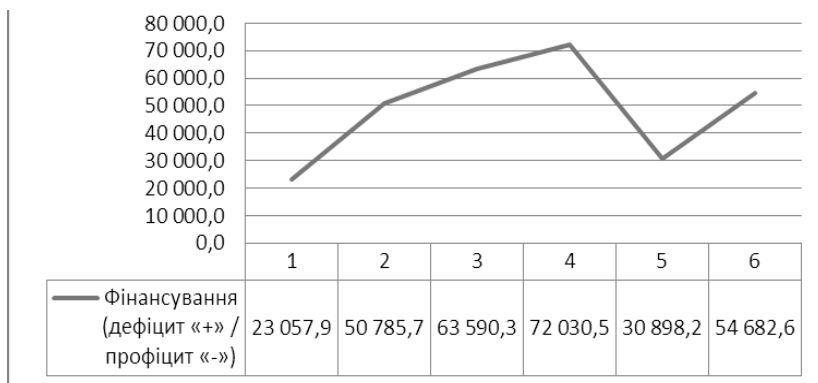

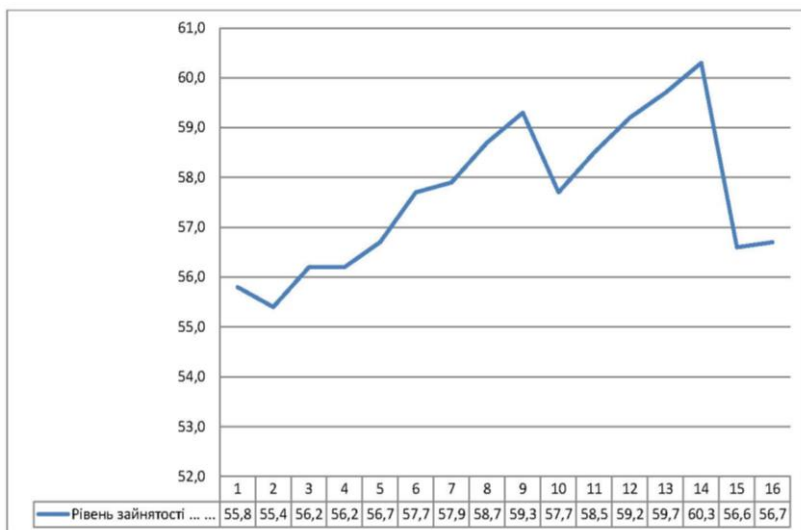
Рис. 3. Зведений бюджет України за 2011–2016 роки, млн грн

Фінансування (дефіцит»+ / профіцит «-»)

*Рис. 4. Дефіцит/Профіцит
Зведеного бюджету України
за 2011–2016 роки, млн грн*

*Рис. 5. Рівень зайнятості,
у % до населення у віці 15–70 років
за 2000–2015 роки*

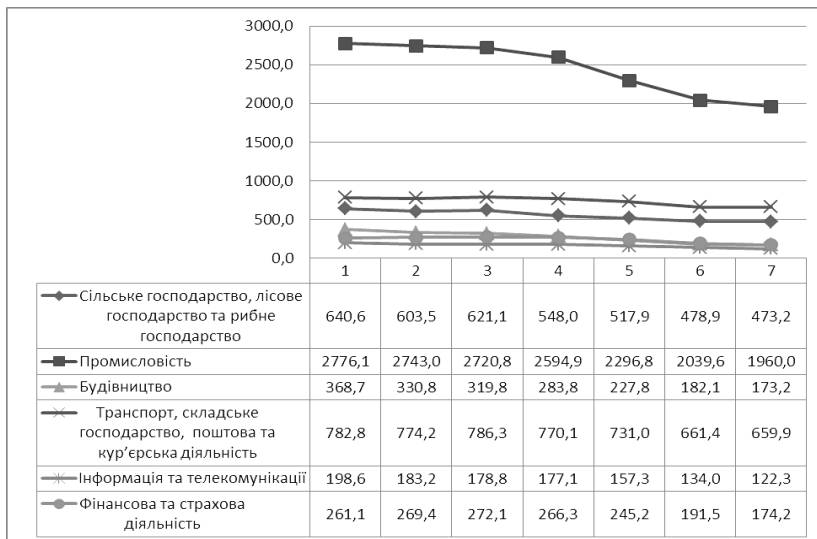

Рис. 6. Чисельність зайнятих за галузями економіки за 2010–2016 роки (тис. осіб)

Рівень безробіття населення

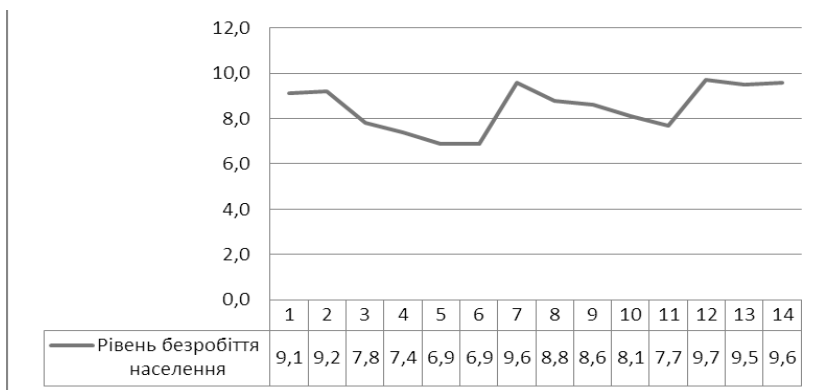

Рис. 7. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за 2003–2016 роки у % до економічно активного населення працездатного віку

Фонд оплати праці

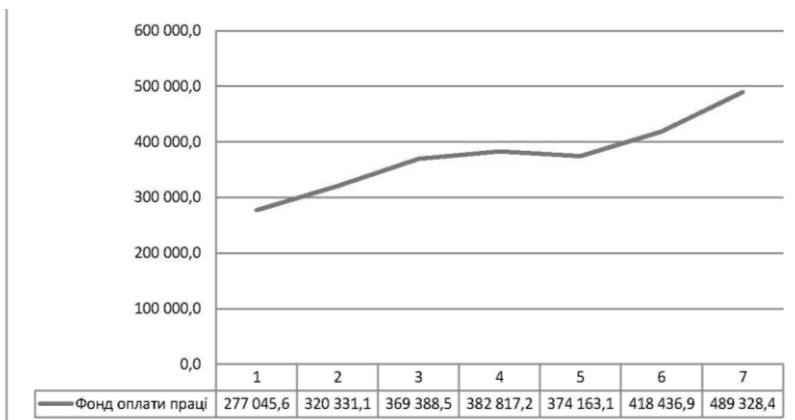

Рис. 8. Фонд оплати праці штатних працівників за 2010–2016 роки, млн грн

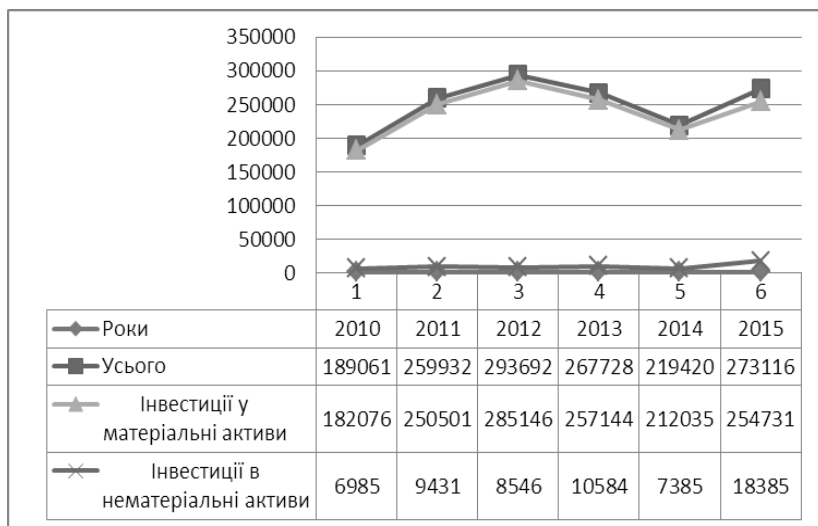

Рис. 9. Капітальні інвестиції за видами активів 2010–2015 роках, у фактичних цінах, млн грн

Взаємозв'язок цих показників і його кількісна характеристика надасть змогу вирішити питання планування структурних змін в економіці держави, а також для розрахунку їх ефективності.

Висновки. Управління економікою для забезпечення її ефективного функціонування, незважаючи на дію законів ринку, вимагає від держави певних дій і впливів. Саме держава може вирішити або суттєво вплинути на розвиток економіки, стимулюючи структурні зрушення, міжгалузеві пропорції, підтримуючи конкурентоздатність вітчизняних підприємств. Для прийняття та реалізації таких дій необхідними є: методика визначення оптимальних пропорцій в економіці та чинників, за допомогою яких вони можуть бути досягнуті.

1. Сухарев О. С. Управление структурными изменениями экономики / О. С. Сухарев, С. А. Логвинов. – М.: КУРС; ИНФРА-М, 2013. – 368 с.

2. Тинберген Я. Математические модели экономического роста / Я. Тинберген, Х. Босс. – М.: Прогресс, 1967.

3. Шляхом Європейської інтеграції. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) / авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. Ін-т стратег. досліджень. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

4. Офіційна веб-сторінка Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Офіційна веб-сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

Аниловская Г. Я., Козий И. С. Тенденции структурных изменений в экономике Украины: методический аспект

Выполнены следующие основные этапы: оценка существующей структуры украинской экономики, обобщение и анализ структурных изменений в 2001–2015 годах, выявление основных тенденций структурных изменений и на их основании формирование базовых проблем модернизации экономики Украины.

Определено, что основными причинами структурных изменений экономики являются: научно-технический и социальный прогресс; изменения внешнеэкономической конъюнктуры; социально-политическая ситуация в государстве; демографические и экологические факторы. Обобщено и аргументировано то, что экономическая динамика характеризуется показателями производительности труда, капиталовооруженности, капиталотдачи, нормой прибыли, долей элементов в структуре капитала и другими.

Доказано, что для планирования динамики развития особенно важно определить источники экономического роста и что во всех теориях экономического роста главным является идентификация факторов, определяющих темпы роста экономики страны.

Ключевые слова: *структура экономики, структурные изменения, модели экономического роста, индикаторы экономического роста, индикаторы структурных изменений.*

Anilovskaya G. Ya., Koziy I. S. Trends structural changes in economy Ukraine: methodological aspects

The basic provisions of the article are: economic structure defined set of industries that its shape and proportions between the elements of national wealth. If the elements of national wealth is defined natural capital, physical capital and human capital, the benchmark should be the optimal ratio between them.

The article is to analyze the trends structural changes in the economy of Ukraine. Logic of this article involves the following basic steps: assessment of the current structure of the Ukrainian economy, synthesis and analysis of structural changes in the years 2001–2015, identifying the main trends of structural change and on the basis of formation of the basic problems of modernization of Ukraine's economy.

The sustainable development of the national economy has its foundation of proportions between the elements of its structure. These proportions are influenced by the level of development of productive forces and production relations. The economy, which develops, stability is relative proportions.

Literary sources indicate the presence of different approaches to its treatment. The paper structure of the economy is defined as a set of inter-sectoral and intra-proportions, as well as reproductive, social and territorial proportions.

The main causes are structural changes in the economy, scientific-technical and social progress; changes in foreign economic conditions; socio-political situation in the country; demographic and environmental factors.

The effectiveness of structural changes in the economy is largely determined by: the right choice of priorities, the impact on their country. Economic dynamics characterized by productivity, capital endowment, kapitaloviddachi, profit margins, the fate of the elements in the structure of capital and others.

To plan the dynamics of particular importance is to determine the sources of economic growth. In fact, all theories of economic growth is to identify the key factors that determine the growth rate of the economy.

Analysis of major trends of structural changes in the economy Ukraine will perform in the following order: analysis of existing methods of planning and managing structural changes in the economy; study of structural and macroeconomic parameters of Ukraine's economy, the main change trend analysis of basic macroeconomic indicators, indicators of development sectors, social indicators, parameters that characterize the export-import operations and development of science; evaluation of structural changes in the economy of Ukraine.

This article presents the results of the first and second stages of the study. Formed by summarizing the results and suggestions will be used to determine the structural changes in the economy and to calculate them.

The paper presents the basic methods of analysis and forecasting of economic growth and structural changes. Of particular interest is the method

for analyzing the intensity of structural changes caused by structural changes proposed by the United Nations Economic Commission for Europe (ECE).

The article presents the trends of structural and macroeconomic parameters of Ukraine's economy: GDP figures Ukraine's budget and finance its deficit, economic indicators employed population, employment by sector, investment in the economy.

Key words: structure of the economy, structural change, growth patterns, indicators of economic growth, structural change indicators.

Стаття надійшла 14 квітня 2017 р.

УДК 33.339.3

**В. В. Апопій,
С. М. Лихолат, Н. С. Андрійв**

ХАРАКТЕР РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЇЇ ФУНКЦІЙ

Досліджено дефініцію «розвиток». Розглянуто характер і зміст розвитку внутрішньої торгівлі України під впливом сукупності ендогенних та екзогенних чинників. Розкрито зміну функцій торгівлі в системі товарно-грошових відносин. Виявлено соціально-економічні наслідки зазначених процесів, а також сучасні тенденції розвитку сфери внутрішньої торгівлі. Проаналізовано динаміку основних активів внутрішньої торгівлі та їхню частку в національній економіці. Здійснено аналіз динаміки якісних показників розвитку вітчизняної торгівлі. Визначено об'єктивний вплив торгівлі на трансформацію її функцій. Запропоновано шляхи інтенсифікації розвитку внутрішньої торгівлі.

Ключові слова: внутрішня торгівля, характер розвитку, види зростання, динаміка розвитку, базові функції торгівлі, потенціал торгівлі.

Постановка проблеми. Торгівля займає особливе місце в системі соціально-економічних відносин, процесі відтворення суспільного продукту та галузевій структурі національного господарства. Трансформаційні процеси у внутрішній торгівлі мають тривалий характер та повинні розглядатися як поглиблені зміни у сфері торгівлі та багатомірній соціально-економічній системі.

Торгівля як сфера національної економіки за своєю формою і змістом належить до складних соціально-економічних систем, тобто, вона є впорядкованою сукупністю пов'язаних та взаємодіючих елементів, частин, підсистем закономірно утворюючи цілісну організацію,